

Др Маринко Савић, инспектор-просвјетни савјетник
Републички педагошки завод Републике Српске,
Подручна канцеларије Бијељина

Аналитичко-истраживачки рад

ТЕМА: Основна обиљежја планирања и припремања наставе наставника разредне наставе у Републици Српској

Увод

Планирање, програмирање и припремање наставе представља основну претпоставку успјешног васпитно-образовног рада. Посебан значај има планирање и припремање у разредној настави, односно, у раду са млађим узрасим групама ученика. Разлог је у чињеници да се рад са ученицима нижих разреда (разредна настава), заснива на приоритету који подразумева увођење ученика у свијет истраживања, откривања, процесе сазнања, вредновања, закључивања, индивидуалном развоју, односно, васпитној компоненти, као припреми за продуктиван академски рад.

Други разлог, који истиче важност начина планирања и припремања наставника за наставу, јесте чињаница да ученици нижих разреда, због психофизичке различитости, не трпе утврђене шаблоне рада, импровизације и формално понављање часова из неког ранијег времена. Дакле, акценат, у раду са ученицима разредне наставе, је на индивидуализацији и прилагођавању учења и пучавања сваком ученику према његовим могућностима, потребама и интересовањима, што значи да припрема за наставу треба да одговори актуелним специфичностима одјељења са којим учитељ ради.

Трећи разлог појачаног интересовања за начине, врсте и поступке у планирању и припремању наставника за наставу јесте и дидактичко-методичка одређеност часа, која произилази из дидактичких теорија и методичких законитости, као предуслова за квалитетну наставу. Међутим, у овом случају је тешко заузети јасан став о индикаторима квалитета планирања и припремања, јер се и сами методичари значајно разликују у начину интерпретирања теорија и приступа настави.

У овом истраживачко-аналитичком раду су путем индивидуалних стручно-педагошких увида у рад наставника и непосредним увидом у начин планирања, припремања и реализације наставног процеса, утврђене основне карактеристике тих активности, те на основу релевантних показатеља указано, у виду препорука, на могућности унапређења како планирања, тако и припремања за наставу.

Предмет истраживања: Планирање и припремање наставника за наставу са фокусом на редовност планирања и припремања, начин планирања и припремања и дидактичко-методичка функционалност планирања и припремања.

Циљ: Утврђивање специфичности планирања и припремања наставе у разредима од 1. до 5. а у сврху унапређења ових активности.

Задаци: Непосредним увидом у планове (глобалне и оперативне) и писане припреме наставника разредне наставе утврдити:

- функционалност и дидактичко-методичку оправданост планирања и програмирања рада у 1. разреду;
- функционалност и дидактичко-методичку оправданост планирања и програмирања рада у разредима од 2. до 5;
- дефинисати приједлоге/препоруке за унапређење планирања и програмирања наставе.

Узорак: Узорак су планови (глобални и оперативни) и писане припреме 220 наставника разредне наставе у чији је рад вршен стручно-педагошки увид током 2016. године, као и записници са извршених увида. Односно, узорак чини педагошка документација свих наставника разредне наставе у чији рад је током 2016. године вршен редовни стручно-педагошки увид.

Опис тока аналитичко-истраживачког рада

Рад је усмјерен на анализу и обраду података који су садржани у глобалним и оперативним плановим и писаним припремама наставника, као и записницима са стручно педагошког надзора реализованог током 2016. године, који су извршили инспектори-просвјетни савјетници на простору Републике Српске. Анализом нису обухваћени сви елементи стручно-педагошког надзора, него само они који су везани за планирање и припремање наставника.

Први разред

Планирање

Сви наставници првог разреда врше планирање и редовно се припремају за наставу, иако је приступ планирању и припремању различит. Око 70% опсервираних наставника глобални план пише у облику пописа наставних активности за сва три предметна подручја, унапријед, за цијелу наставну годину. У овом случају наставник у августу планира активности које ће реализовати у свим мјесецима у тогу године. Овакав приступ планирању носи елементе формалног извршавања радне обавезе и нема методичку оправданост. Планирање наставе, а нарочито у првом разреду, се искључиво заснива на реализацији, односно на утврђеним резултатима, а који зависе од много фактора (карактеристика садржаја, методичке организације, заинтересованости ученика, материјално-техничке подршке, доступних наставних средстава...), због чега је немогуће далеко унапријед предвидјети динамику реализације активности. Посљедице могу бити формално праћење реализације плана, занемарујући интересе ученика.

Око 30% наставника првог разреда као глобални план уписују за сваки мјесец наставну тему са оријентационим бројем сати за реализацију. Овакав вид глобалног планирања у првом разреду је могућ након измјена и допуна наставног програма првог разреда који је урађен 2014. године, јер су у наставном програму

дефинисане наставне теме. Међутим, уз овакав приступу глобалном планирању, неопходно је оперативно планирање за краћи временски период (7 дана, 10-15 дана, евентуално и мјесец дана), који подразумијева попис погодних активности за остваривање исхода учења; шта је потребно за реализацију тих активности; који методички поступак и дидактички модел (нпр. рад по центрима) ће бити коришћен и сл.

Припремање

Припремање за наставу у првом разреду носи двије основне карактеристике које се могу означити као нелогичне, непотребне и неадекватне. **Прва карактеристика** је да половина опсервираних наставника припреме пише за модел рада у центрима активности, а наставу реализује са доминирајућом фронталном наставом или радом у групама са истим задацима за све ученике. **Друга карактеристика** је да писане припреме наставника, према обиму и структури, нису прилагођене потребама рада у првом разреду. **Код већине опсервираних наставника, у писаним припрема се препознаје тенденција да се предметна подручја „претворе“ у наставне предмете.** Тако је писана припрема конципирана и виду уводне активности, три главне активности (као три часа) и завршне активности. Оваква организација наставе има за посљедицу враћање на хербартовску школу, за коју је карактеристично мишљење да је дијете одрасли човјек у малом и у којој доминира интелектуални рад. Међутим, савремена сазнања о дјетету школу обавезују да наставни рад у првом разреду организује у виду краћих, занимљивих и игроликих активности, дидактички обликованих, које ће омогућити исткуствено учење.

На основу претходних навода намеће се потреба за препоруку наставницима да се **фокусирају на припремање функционалних игроликих, за дјецу занимљивих активности и њихово дидактичко обликовање,** док писана припрема треба да буде у виду скице дана, која омогућује увид у динамику рада тога дана. Могуће је чак планирати и вријеме пауза и одмора, јер њихов број и вријеме не мора бити исти сваког дана, што зависи управо од избора активности, њиховог дидактичког обликовања и организације у току дана. Писана припрема треба да одражава оно што ће се заиста радити, планиране активности и њихов опис, као и исходе на које су поједене активности усмјерене. Ако предвиђене активности за један дан нису реализоване, из било којег разлога, или су пак дјеца показала посебан интерес за њих и наставник је закључио да пружају веће могућности него што је у почетку планирао, у смислу подршке учењу и развоју дјеце и остваривања одређених исхода, постојећу припрему/скицу дана, је могуће допунити новим исходима и задацима за ученике и са реализацијом наставити сутрадан. Управо зато је пожељно да скица дана, на крају има простор предвиђен за неку врсту самоевалуације, тачније осврта на урађено, гдје ће наставник коментарисати реализацију, онда када то сматра потребним или додати нове исходе и задатке, као што смо претходно навели, за исте активности.

Планирање и припремање наставе од 2. до 5. разреда

У наведеном узорку су анализирани планови и писане припреме наставника који раде са ученицима од другог до петог разреда. Прва карактеристика је да се не

разликује приступ планирању и припремању у зависности од разреда (један наставник на исти начин планира и пише наставну припрему у 2, 3, 4. и 5. разреду). Већина наставника (70%) посједује писане припреме за све наставне предмете и часове, 20% наставника има писане припреме само за одређене часове, док 10% наставника не посједује писане припреме.

Око 60% опсервираних наставника **глобални план** пише у облику пописа наставних тема за поједине мјесеце, а око 40% наставника уз планиране теме предвиђени потребни број часова разврстају према типовима часа, (колико је од укупног броја часова потребно за упознавање са новим садржајима, колико часова је потребно за понављање и вјежбање и сл).

Сви опсервирани наставници **оперативно планирање** раде за временски период од мјесец дана. Оперативне планове пишу на обрасцу који је усаглашен у школи. Обрасци за оперативно планирање се не разликују значајно од школе до школе, а углавном садрже: датум, број часа, наставну јединицу, тип часа, наставне облике, наставне методе, наставна средства и очекиване исходе. Карактеристика оперативних планова је у једнообразности на нивоу школе, јер сви наставници раде по истом мјесечном плану (обрасцу) без прилагођавања потребама појединих одјељења. Трећина наставника ради по мјесечном плану који су урадили у неким ранијим годинама, а код осталих (60%) је план који је добијен од предсједника актива разреда у коме раде, (по коме раде и остали наставници из тих школа). Друга карактеристика мјесечних планова је формализам и нефункционалност истих. Код многих наставника за све наставне предмете и све часове уписани су исти наставни облици и методе наставног рада. То практично значи да се настава из српског језика, математике, физичког васпитања, ликовне културе, природе и друштва и музичке културе реализује на идентичан начин током цијеле године, што је суштински немогуће и неприхватљиво. Евидентан је формализам јер се углавном само преписују наставне методе и облици из часа у час, без стварне намјере да се тако и ради. Код 11% опсервирана наставника ни за један час није предвиђен рад у паровима, иако такав облик рада има изузетну вриједност у одређеним наставним ситуацијама. Нефункционалности оперативног планирања показује и чињеница да су ти наставници у усменом разговору, и на питање зашто никада ученички рад не организују у виду рада у паровима, рекли да то раде, али да то нису уписали у оперативни план, што је аргумент више за већ поменути формализам у планирању наставе.

Припремање наставе

Припремање наставе од 2. до 5. разреда није редовно. Око 8% опсервираних наставника немају писане припреме, 12% наставника имају писане припреме али из неког ранијег периода, 8% наставника пише припреме само за одређене наставне предмете и часове, а остали (72%), пишу наставне припреме за све часове. Концепција писане припреме је слична код свих наставника, а чине их заглавље са основним дидактичким подацима и артикулација часа у коме су описани уводни дио, главни дио и завршни дио часа. Већина наставника пише очекиване исходе за тај час, али само два наставника планира и начине како ће утврдити да ли су, и на

ком нивоу су, остварени очекивани исходи. Основна карактеристика писаних припрема наставника је у томе да наставници описују шта ће они радити на часу у уводном дијелу, шта ће радити у главном дијелу, а шта у завршном дијелу часа. Такве припреме не показују експлицитно шта ће ученици радити него се то може посредно наслућивати. Наставници који имају мање од двије године радног искуства у писаној припреми описују образовне, васпитне и функционалне задатке, а артикулација часа је приказана у облику предвиђених питања наставника и очекиваних одговора ученика. Овакав приступ припремању и разумијевању наставе, (а што је још увијек карактеристично за начин методичке обуке на факултетима), је својствен за већ напуштenu парадигму да је задатак школе да ученике научи актуелним знањима до којих је дошла наука, јер је сада задатак школе значајно измијењен. Сада се од школе очекује да ученике оспособи да истражују, откривају, долазе до информација, класификују, упоређују, вреднију, износе своје ставове и све оно што пред њих стављају изазови савременог и будућег доба. У том смислу и настава би требала да буде заснована на адекватним активностима ученика. С тим у вези и писане припреме би требале да приказују шта ученици раде, а не наставници, односно, да ли су предвиђене активности релевантна за исходе учења, да ли предвиђене активности ученике доводе у ситуацију више мисаоне ангажованости, да ли су активности ученика реалистичне, да ли су провјерљиви резултати и слично.

Закључак

Анализа начина и опредјељења наставника у планирању, припремању и реализацији наставе на узорку од 220 наставника разредне наставе у Републици Српској је показала:

1. Глобални и оперативни планови наставника показују да се овој активности и важном сегменту рада наставника, не приступа адекватно и са потребном пажњом. Већина наставника користи планове које добије од предсједника актива, тако да планирање уопште и не врше. Неки наставници користе глобалне и оперативне планове (своје или неког другог наставника), који су написани у ранијем периоду, па чак и прије много година. Мањи број наставника самостално промишља, на основу услова и карактеристика школе и одјељења у коме ради, како организовати наставни процес у току године, који је/су методички пут/еви најпогоднији, шта му је потребно да би остварио очекиване исходе, како ће поуздано провјерити ниво остварености очекиваних исхода и слично.
2. Већи број планова (и глобалних и оперативних) је формалистички и нема употребну вриједност. Наставне методе, облици рада и слично, само се преписују из мјесеца у мјесец тако да су често исти за све часове и све наставне предмете.
3. Писане припреме за први разред су углавном непотребно и нефункционално преобимне и не одражавају приступ настави која је адекватна за први разред

и рад са шестогодишњацима. Умјесто дидактички обликованих активности у којима доминира игра, искуствено учење, подршка интелектуалном, социјалном и емоционалном развоју ученика, доминира рад у коме наставник задаје задатке, а ученици извршавају.

4. Одређени број опсервираних наставника, који реализују наставу од 2. до 5. разреда не посједује писане припреме, те није могуће утврдити како се припремају за рад, тачније како реализују наставни процес (19% опсервираних наставника нема писане припреме, а 7% посједује писане припре само за одређене часове). Писане припреме одражавају рутинерство и упућују на закључак да се већина наставника формално припрема за рад. Акцент је на раду наставника, умјесто на учењу и раду ученика.